

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för veterinärmedicin och
husdjursvetenskap

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Jakt och slakt av hägnat vilt

Sara Sahlin

*Uppsala
2018*

*Veterinärprogrammet, examensarbete för kandidatexamen
Delnummer i serien: 2018:71*

Jakt och slakt av hägnat vilt

Hunting and slaughter of farmed game

Sara Sahlin

Handledare: *Lotta Berg, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa*

Examinator: *Maria Löfgren, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för biomedicin och veterinär folkhälsovetenskap*

Omfattning: *15 hp*

Nivå och fördjupning: *Grundnivå, G2E*

Kurstitel: *Självständigt arbete i veterinärmedicin*

Kurskod: *EX0700*

Program/utbildning: *Veterinärprogrammet*

Utgivningsort: *Uppsala*

Utgivningsår: *2018*

Serienamn: *Veterinärprogrammet, examensarbete för kandidatexamen*

Delnummer i serien: *2018:71*

Elektronisk publicering: *<https://stud.epsilon.slu.se>*

Nyckelord: *hygien, välfärd, vilthägn, hjort, fångenskap*

Keywords: *hygiene, welfare, wildlife enclosure, deer, captivity*

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	1
Summary	2
Inledning	3
Material och metoder	3
Litteraturöversikt	4
Vad är hägnat vilt?	4
Hållande och skötsel	5
<i>Vilthägn för utplantering av djur</i>	6
<i>Tuberkulosprogrammet för hjortar m.fl. i hägn</i>	7
Vad är djurvälstånd?	7
Jakt och slakt av hägnat vilt	8
<i>Transport</i>	8
<i>Jakt</i>	9
<i>Slakt</i>	9
<i>Metoder för jakt och slakt</i>	9
<i>Besiktning</i>	10
Diskussion	11
Hägnat vilt – djurslag och hägn i Sverige	11
Jakt och slakt	11
Globalt	11
Konklusion	12
Egna reflektioner	12
Litteraturförteckning	13

SAMMANFATTNING

Jakt och slakt av hägnat vilt är ett studentarbete skrivet med fokus på välfärd vid jakt och slakt, men arbetet tar även upp aktuell information kring antal hägn och vanligaste djurslaget i Sverige idag. Information att tillgå om detta ämne är sparsamt och statistiken med avseende på antal hägn uppdateras ständigt. I Sverige har vi idag över 260 aktiva hjorthägn och ännu fler hägn som håller andra djurslag. Vilthägn kan användas för flera olika ändamål och ger därför ett brett spektrum av hägentyper i olika länder. Som hägnhållare är det viktigt att tänka på att hägnet är korrekt utformat för att passa det djurslag som ska hållas. Djuren ska dessutom ha daglig tillsyn och stödutfodring om detta behövs. Vissa typer av hägnat vilt såsom hjort, mufflon och älg, ingår dessutom i tuberkulosprogrammet. Programmet är obligatoriskt och innebär att länsstyrelsen utför kontroller, att journalföring och årsrapporter görs om hägnet för att kunna spåra eventuell smitta samt att besiktning vid slakt utförs med avseende på tuberkulossymtom om köttet är ämnat för försäljning.

Syftet med hägn kan exempelvis vara köttproduktion. Hägnat vilt kan även betraktas som frilevande vilt, vilket innebär att det får jagas enligt bestämmelserna i jaktförordningen. Regelverket kring hygien och besiktning av köttet styrs av huruvida hägnhållaren ska konsumera köttet i det egna hushållet alternativt leverera små mängder kött direkt till konsument och detaljhandel eller om hägnhållaren ska sälja köttet vidare. Vid jakt/slakt för eget bruk krävs ingen officiell besiktning men om köttet ska ut på marknaden gäller samma hygien- och besiktningskrav som för motsvarande tamboskap. Dessutom krävs ett intyg från jägaren/skytten på att djuret inte visat tecken på sjukdom om viltet jagats.

Vid slakt kan djuret antingen slaktas i hägnet eller transporteras till ett slakteri på annan plats. Sådan transport är ett stressmoment som påverkar djurvälståndet. Att hägnat vilt transporteras till slakt är ovanligt i Sverige och den mesta slakten sker i hägnet. Djuret fixeras och bedövas med bult, el eller kulvapen och därefter sker avblodning följt av besiktning.

Vilket avlivningssätt som föredras ur en välfärdssynpunkt beror mycket på jägaren/slaktaren och hur denne utför jakten/slakten. Risken för skadeskjutning är stor vid jakt men om allt går som det ska kan jag tycka att detta är den minst stressande metoden då djuret slipper hanteras, eventuellt transporteras och fixeras. Slakt är däremot en mer kontrollerad metod och risken för att något ska gå fel är mindre eftersom miljön är mer kontrollerad och förhoppningsvis välanpassad till djurslaget.

Vilt kan dessutom hållas i hägn för utsättning. Vidare kan sådana djur sättas ut av olika anledningar, som exempelvis för bevarande av arter, förstärkning av populationer eller för jakt. I Sverige sätter vi ut fasan, raphöna och gräsand för jakt.

SUMMARY

Hunting and slaughter of farmed game is a student project focusing on animal welfare and number of enclosures in Sweden today. Information and statistics has been difficult to find since research is sparse, and statistics are continuously updated. In Sweden there are an estimated 260 active deer enclosures today, plus enclosures for other types of wildlife. Wildlife enclosures can be used for different purposes resulting in a wide range of enclosure-types. It is important that the enclosure is designed to fit the type of animals kept. Furthermore, the animals must be inspected daily and provided supportive feeding if needed. Some kinds of animals such as moose, deer and mouflon sheep are included in a mandatory tuberculosis programme which includes record keeping in relation to the enclosure and meat inspection.

Farmed wildlife can be kept for meat production. The game is then slaughtered on site or transported to an off-site slaughterhouse. If the game is regarded as free living it can also be hunted in its enclosure following the hunting regulations. Meat inspection and hygiene legislation is determined by the consumption purpose of the meat. Personal consumption of the meat and within the owner's household doesn't need official inspection. However, if the meat is destined for sale, inspection is required following the legislation for the corresponding domestic animal type.

When it comes to animal welfare hunting is, if carried out correctly, the preferred way of killing farmed game since it will not affect stress levels amongst the animals. Catching and transportation to a slaughterhouse increases the stress levels, which will affect the quality of the meat. In Sweden most wildlife slaughter occurs at the enclosure, which doesn't involve any transportation but still restraint of the animal, causing stress levels to rise. With this in mind it can be claimed that hunting is the most "welfare-friendly way" to kill farmed game, however it is more controlled and safe to slaughter them, if the slaughter-area is well adapted to its purposes.

Game can also be held enclosed for reintroduction for conservation of species or supporting threatened populations. Hunting is another reason to reintroduce game. In Sweden this is carried out with pheasants, partridges and mallards.

INLEDNING

Vilthägn är något som finns över hela världen och många olika typer av djurslag hålls på detta sätt. Hägnen kan fungera på många olika sätt, dels för produktion eller betning av marken (Jordbruksverket) men även för bevarande av utrotningshotade arter (Nordens ark) och för rehabilitering av skadat vilt. Dock finns det en begränsad mängd forskning gjord på detta område vad gäller djurvälstånd (Harrington et al, 2013. & Swaisgood, 2010) och uppdaterad information om antal hägn och vilka djur som hålls är svår att finna. Med denna bakgrund är det av intresse att ta reda på vilken statistik som finns i Sverige men även globalt, för att beskriva vilka djur som förekommer i hägn och hur många hägn det finns för tillfället. Eftersom många av de hägnade djuren hålls för livsmedelsproduktion är det även av intresse att se till hur dessa djur slaktas och jagas samt hur deras välfärdsåtgärder ser ut. Även lagstiftningen kring just djurskydd och köttbesiktningen är därför av relevans att undersöka.

I Sverige dominerar hjorthägn där dov- och kronhjort är de vanligaste arterna (länsstyrelsen). Hjorthägn är vanligt förekommande även i många andra länder, men det är svårt att hitta information över vilka arter som hålls och i vilket omfattning globalt. Eftersom antal djur och antal hägn förändras hela tiden, och myndigheterna i alla länder inte nödvändigtvis vill ha eller har information om dessa, är det svårt att hålla en ständigt uppdaterad och korrekt statistik på detta. Många länder har dock olika organisationer för hjorthållare som håller viss uppdaterad information.

Ytterligare en aspekt som är av intresse att undersöka i detta arbete är Djurvälstånd. Djurvälstånd är något som blir alltmer viktigt, även för vilda djur. De fem friheterna (Farm Animal Welfare Council) är riktlinjer som genomsyrat utvärdering av välfärd sedan länge tillbaka. Bedömning av välfärd kompliceras dock av bedömarnas olika personliga synsätt och definieras inte bara som frånvaron av negativa känslor. För välfärd behövs positiv förstärkning utöver de primära behoven (Broom & Fraser, 2015).

Sammanfattningsvis är syftet med arbetet att besvara följande frågeställningar: Hur ser läget ut i Sverige idag med avseende på antal hägn och vanligaste djurslaget? Vad är skillnaden mellan jakt och slakt och vad är bäst välfärdsåtgärder?

MATERIAL OCH METODER

Databaserna Scopus, Primo, Pubmed och Google Scholar användes för litteratursökningen med nyckelorden *farmed game, hunting, slaughter, deer slaughter hygiene, deer slaughter welfare* och *welfare*. Även google användes för sökning efter relevant lagstiftning samt jordbruksverkets, länsstyrelsens, naturvårdverkets och hjortdatabasers hemsidor med fokus på hägnat vilt, slakt och hygien. Här begränsades och fokuserades litteratursökningen på hjort eftersom litteratur på andra djurslag är sparsam.

Mejlkontakt med de olika länsstyrelserna och Jordbruksverket gav information om det aktuella läget av antal hägn och vilka djur som hålls. Viss information om utsättning av vilt tillhandahölls av Lotta Berg genom personlig kommentar.

LITTERATURÖVERSIKT

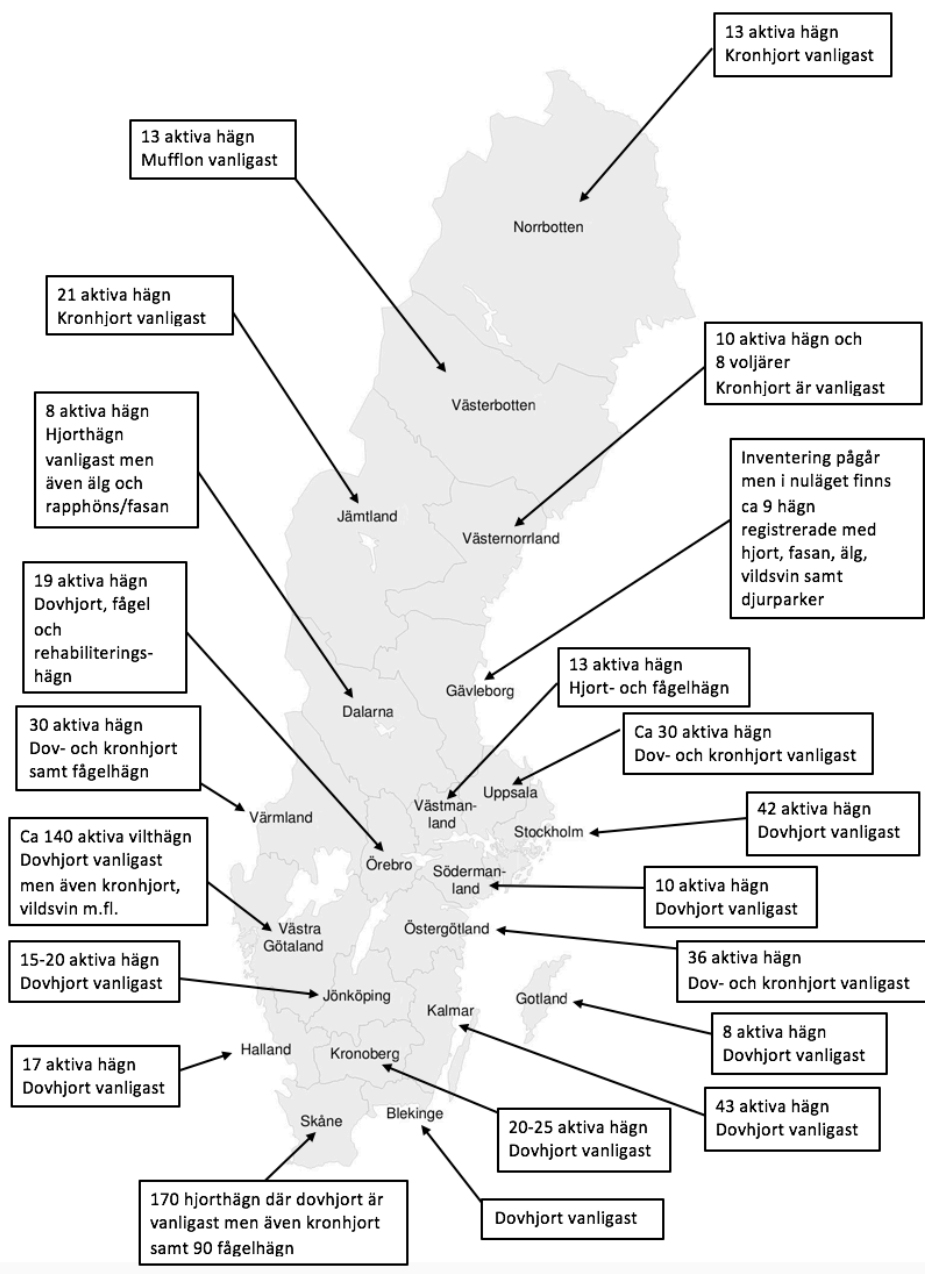
Vad är hägnat vilt?

Med hägnat vilt avses hägnade strutsfåglar samt hägnade landlevande däggdjur såsom ren, mufflon, vildsvin, visent samt hjort (EG nr 853/2004, punkt 1.6, bilaga 1). Undantaget är tama hov- och klövdjur såsom nötkreatur där även vattenbuffel och bison ingår samt svin, får, getter och tama hästdjur (EG nr 853/2004, punkt 1.2, bilaga 1). Landlevande däggdjur i hägn kan betraktas som frilevande vilt om; djurslaget finns vilt i den svenska faunan, hägnet är godkänt av länsstyrelsen, hägnet är tillräckligt välanpassat till djurslaget att stödutfodring inte krävs under betessäsongen samt att djuren får jagas enligt jaktlagen (EG nr 853/2004, punkt 1.5, bilaga 1). Vilt kan hållas i hägn för offentlig förevisning eller för produktion av olika slag såsom kött- och ullproduktion, för försäljning av livdjur eller för betning av marken. Viltet i hägnen kan också användas som träning för hund i jaktsyfte (Länsstyrelsen Halland) för att ge hunden erfarenhet om viltet och olika jaktsituationer (Svenska jägareförbundet).

I Sverige får hjortdjur som återfinns i den svenska faunan; vildsvin, hare, fasan, raphöna, gräsand, mufflon samt korsningar mellan vild- och tamsvin, hållas i hägn efter tillstånd från länsstyrelsen. Djur som sätts in i hägn måste ha fötts upp i fångenskap (NFS 2002:20).

Enligt hjorthägnregistret vilket Jordbruksverket ansvarar för, finns det för närvarande 264 aktiva hägn i Sverige. Dov- och kronhjort är de vanligaste djurslagen men det finns även hägn för andra typer av djurslag. Dessa har dock inget krav på sig att skicka in årsrapporter till Jordbruksverket (Jordbruksverkets regelförvaltning)¹.

¹ Milan Mirosavljević, handläggare på Jordbruksverkets regelförvaltning 2018-02-26 (mejl)

(Egen bild)

Hållande och skötsel

Ett vilthägn definieras som ett med stängsel avgränsat område där vilt hålls permanent (DFS 2004:23 L 110, 2§). Stängslet får inte vara utformat på så sätt att det kan utgöra risk för skada för djuren. Hägnet måste vara minst 5 h.a. (4§) och terrängen lämplig för djurslaget där minst 10% utgörs av skog- eller hagmark (5§ och 6§). Djuren ska ha tillgång till skydd mot väder och vind samt kunna fly i händelse av fara eller aggressivitet mellan djuren (6§). Vad gäller hjorthägn ska antalet djur anpassas efter storlek på hägnet och dess biotop (8§ och 9§). Det får inte finnas fler djur än att betet räcker under sommaren. För hög beläggning eller för små hägn kan ge mark- och betesskador (Dahlin & Ringdahl, 2013). Hägnet ska dessutom skydda de inhägnade djuren från att ta sig ut och för andra djur att ta sig in (Jordbruksverket). Djuren ska

vara märkta och får infångas utan tillstånd om de rymmer (24§ NFS 2002:18). Tillsyn över djuren ska ske varje dag och vatten ska finnas tillgängligt året runt. Däremot varierar lagstiftningen kring fodertillgång. Har djuren tillgång till bete behövs de bara utfodras under vinterhalvåret, annars ska de även stödutfodras under betessäsongen (Jordbruksverket).

Det krävs förprovning och godkännande av hägn från länsstyrelsen samt tillstånd enligt jaktförordningen innan djur får sättas in i ett hägn. Endast djur som fötts upp i fångenskap får hållas i hägn och hägnade djur får inte frisläppas. Vad gäller hållning av hägnat vilt gäller bestämmelserna i djurskyddslagstiftningen (1988:534) och djurskyddsförordningen där huvudprincipen är att djuren ska skyddas från lidande och få möjlighet att utträta sina naturliga beteenden (Jordbruksverket).

Vilthägn för utplantering av djur

Vilda djur kan fångas för uppfödning och utsättning för att stärka populationer av utrotningshotade arter alternativt fångas och sedan sättas ut på annan plats. När djuret fångas kommer det att utsättas för många nya intryck och den nya livsmiljön, d.v.s. hägnet, är en ny miljö som djuret saknar kunskap om. Här sätts välfärdens kostnader mot bevarandet av arten vilket är en av de svårigheter som möter projekten (Swaisgood, 2010). Fokus vad gäller forskning kring djurvälstånd i bevarandeprojekt ligger dock snarare på välfärd hos andra hägnade/hållna djur, d.v.s. icke viltfångade, eller på om utplanteringen är framgångsrik eller inte, än på vilken nivå av stress djuren upplever medan de hålls hägnade (Harrington et al, 2013).

Vilda djur kan således hållas i avelshägn för uppfödning inför utsättning. I vissa fall kan också andra typer av hägn, så kallade utsättningshägn, användas. Dessa är då utformade på ett sådant sätt att de ska vara så natur-lika som möjligt, så att djuren gradvis vänjer sig vid ett liv i det fria innan de slutligen förväntas klara sig helt på egen hand. I Sverige har det förekommit eller förekommer viss utsättning av djur som fötts upp i fångenskap för frisläppande, för att stärka svaga populationer. Det gäller till exempel pilgrimsfalk, fjällgås och vitryggig hackspett. Dock innebär sådana program inte nödvändigtvis att utsättningshägn används, eftersom även andra typer av stödinsatser - t.ex. stödutfodring - kan göras i samband med utsläppande.²

Även djurparker såsom Nordens Ark har bevarandeprojekt för uppfödning och utsättning av hotade arter samt förbättring av miljöerna de lever i och på så sätt stärka populationen. Exempel på projekt är som tidigare nämnt utsättning av vitryggiga hackspettar i Dalarna och Värmland samt grönfläckiga paddor på Öland och fjällgäss i Lappland. Nordens Ark ingår även i internationella projekt för populationsförstärkning (Nordens Ark).

Fasan, raphöna och gräsand får födas upp och sättas ut i områden där det förekommer eller har förekommit vilt för jakt om medgivande från jakträttshavaren finns.

² Lotta Berg, professor i husdjurens miljö och hälsa. SLU (2018-02-28).

Omhändertaget och rehabiliterat vilt får hållas i burar eller hägn under rehabiliteringen, och sedan sättas ut i samma område det omhändertagits ifrån (NFS 2002:20).

Tuberkulosprogrammet för hjortar m.fl. i hägn

Ett frivilligt tuberkulosprogram infördes 1994 efter att bovin tuberkulos upptäckts i ett svenskt hjorthägn 1991 efter import av smittade dovhjortar från Storbritannien 1987. Därefter påträffades sjukdomen i ytterligare hjorthägn och alla berörda hjortar tvingades avlivas, samtidigt som hägn som på något sätt varit i kontakt med drabbade hägn fick spärras av. Kontrollprogrammet var till en början frivilligt och blev obligatoriskt först 2003, och 2012 kom Jordbruksverket med ett nytt kontrollprogram som innebar vissa lättnader för friförklarade hägn. I dessa hägn krävs att kontroll av slaktkroppen utförs av en tuberkuloskontrollant (inte nödvändigtvis en veterinär). Hägn som inte blivit friförklarade lyder fortfarande under det tidigare kontrollprogrammet som innebär att slaktade eller självdöda hjortar måste undersökas av veterinär (SVA, 2018).

Tuberkulosprogrammet omfattar hägnad hjort, mufflon, vildsvin, älg och hästdjur som hålls tillsammans med hjortar. Programmet innebär att hägnjournal förs och årlig rapport skickas in till Jordbruksverket senast första februari varje år. I journalen följs besättningen för att kunna avgöra om olika händelser påverkat hälsostatusen och den är mycket användbar vid smittspårning. Årsrapporten är en överblick över besättningen och en sammanfattning av hägnjournalen. Tuberkulosprogrammet övervakas av länsstyrelsen som även kan delta tillsammans med kontrollanten vid kontrollerna (Jordbruksverket). Programmet är obligatoriskt (DFS 2004:23 L110) och regleras av Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2003:34).

Slaktas djur som omfattas av tuberkulosprogrammet och förklarats fria från tuberkulos krävs besiktning av tuberkuloskontrollant innan försäljning av kött får ske. Detta gäller dock inte djur under 1 år eller djur som ska konsumeras av jägaren eller jaktlagets hushåll direkt (SJVFS 2012:25 9§). Vid misstanke om sjukdom meddelas djurhållaren som då är skyldig att kontakta veterinär och utreda smittan. Jordbruksverket står för eventuella provtagningskostnader (Jordbruksverket).

Vad är djurvälstånd?

Djurvälstånd är ett brett område som ständigt växer i takt med att kunskapen ökar. För att mäta välfärd kan generellt djurens biologiska funktion studeras, d.v.s. att djuren växer som de ska, reproducerar sig, hälsostatus etc. För produktionsdjur är detta speciellt viktigt. En annan punkt är djurens känslotillstånd, alltså deras förmåga att känna lycka och lidande, d.v.s. känna känslor och anpassa sig till olika situationer. Slutligen är deras naturliga tillstånd som har att göra med hur väl miljön tillåter dem att utföra naturliga beteenden (Mellor, 2009). Miljön behöver inte vara samma som den naturliga men ska uppfylla djurens behov (Broom & Fraser, 2015).

Välstånd handlar om hur djuret upplever sin situation, vilket kräver både medvetande och kännande. Intrycken djuren får från sina sinnesorgan kommer tolkas av djuret och hur de sedan upplever intrycken ger oss en aning om hur deras välfärd ser ut. Med detta sagt kan man tänka att det endast är välutvecklade djur som omfattas av begreppet välfärd, men

enligt Mellor (2009) kan man inte säkert säga vilka djur som kan räknas som medvetande och kännande varelser och vilka som kan exkluderas. Viktigt att komma ihåg är att välfärd inte bara är frånvaro av negativa känslor utan att djuren även kräver positiva förstärkningar såsom belöning och tillfredsställelse genom exempelvis lek, sällskap och upptäckande med mera (Broom & Fraser, 2015).

Kan välfärd mätas? Utvärdering av välfärd bör vara objektiv och fri från etik och moral. Utvärdering av vad djuret behöver och hur väl dessa behov uppfylls bör också studeras. Det är dock svårt att mäta välfärd eftersom en situation kan vara acceptabel i en persons ögon men oacceptabel i någon annans (Broom & Fraser, 2015).

Deer Industry New Zealand (2018) skriver att välfärd hos djur, med fokus på hjort, kan mätas med hjälp av de fem friheterna och en body condition score chart. De fem friheterna är ett vanligt begrepp inom djurvälfärd och innebär frihet från hunger och törst, frihet från obehag, frihet från smärta, skada eller sjukdom, frihet att kunna utträtta naturliga beteenden samt frihet från rädsla och stress (Farm Animal Welfare Council).

En body condition score chart kan användas som ett verktyg för att snabbt mäta hälsa, nutritionsstatus och välmående hos djur. Med detta verktyg kan mängden kroppsfett och muskler betygsättas och djurets befintliga kondition avläsas från sig ifrån 1 (väldigt dålig kondition = utmärgling) till 5 (mycket bra kondition = fet) (Deer industry New Zealand, 2018).

Jakt och slakt av hägnat vilt

Hägnade djur kan i princip betraktas som vilda eftersom de hanteras mycket lite, endast vid exempelvis märkning, lastning eller liknande, vilket medför att all hantering innebär stress för djuren (disa). Att hanteringen är säker både för djuret och den som hanterar djuret är mycket viktigt och korrekt utformade hägn, utrymmen och andra lokaler samt utbildad personal underlättar. Elektrisk påfösare får inte användas vid slakt och andra hjälpmedel för förflyttning ska användas ytterst sparsamt och endast när inte bidrar till ökad stress eller skada för djuret. (National Animal Welfare Advisory Committee, 2007)

Transport

Endast djur i gott skick får transporteras, vilket innebär att de inte får vara skadade eller sjuka, undantaget om de inte ska transporteras till veterinärklinik. Miljön i transportfordonet ska vara god gällande ventilation och utrymme att ligga eller röra sig på. Detta gäller om transportsträckan är max 50km och du transporterar med eget fordon, annars gäller andra bestämmelser (EG 1/2005).

Hantering av hjort före slakt är associerat med stress och här spelar transporten en central roll. Djur som inte har erfarenhet av att transporteras upplever det ofta som stressande och stress under transporten ger en försämrad köttkvalitet. En lång transporttid och dåligt utformade transporter ger upphov till skador såsom blåmärken och dehydrering vilket i sin tur bidrar till att mer kött otjänligförklaras (National Animal Welfare Advisory Committee, 2007; Pollard & Wilson, 2002). Studier har även visat att in- och urlastning samt hur transportmedlet

är utformat är ytterst viktigt. Stressnivån hos djuren minskar därför om hanteringspersonal är utbildad och kunnig inom området (Alpigiani & Quilicini, 2012).

Jakt

Djurvälfärdsmissigt påverkas stressnivåerna av all hantering före slakt och under slakt. Transport, förändrad tillgång till mat, uppstallning m.m. är exempel (National Animal Welfare Advisory Committee, 2007). Pollard och medarbetare (2000) gjorde därför en studie där de jämförde kommersiell slakt och jakt i hägn med avseende på djurvälstånd. Resultaten tydde på att slakt i samband med hantering ökar stressnivåer och påverkar musklerna negativt. Dock var skillnaden i köttkvalitet på slaktat vilt gentemot jagat vilt mycket liten trots skillnaden i djurvälstånd.

Slakt

När hjortarna skickas till slakt ska de vara rena, friska och id-märkta, och denna information ska tillhandahållas slakteriet minst 24h före ankomst. Om slakt för egen konsumtion eller nödslakt sker hemma på gården krävs det att den som slaktar behärskar avlivningsmetoden och hanteringen av djuren i samband med den. Veterinärbesiktigas köttet inte efter slakten får det endast ätas av det egna hushållet, annars gäller vissa undantag (länsstyrelsen).

I Sverige sker all slakt av hägnat vilt inne i hägnet och därefter transporteras kroppen och organen till en godkänd vilthanteringsanläggning där kroppen och tillhörande organ besiktigas av veterinär. I andra länder är det däremot annorlunda (disa).

Metoder för jakt och slakt

Vilt i hägn jagas i princip på samma sätt som frilevande vilt genom skott med vapen av klass 1 ammunition och då gäller jaktlagens (1987:259) och jaktförordningens (1987:905) regler vad gäller jakt av det enskilda viltet. Vid jakt är det idealt att använda bröstskott, d.v.s. att träffa viltet bakom bogen med sidoskott, vilket medför träff av hjärta, lungor eller större blodkärl. Det ger snabb medvetslöshet genom förblödning och minimal köttförstöring samt god avblodning och är ur ett djurvälståndsperspektiv det bästa sättet att avliva hägnat vilt. Huvud- eller halsträff ger mindre köttförstöring men risken för skadeskjutning är större då träffområdet är betydligt mindre. Viltet måste dessutom avblodas direkt efter genom stick och avblodning efter en sådan träff blir dock inte lika fullgod som vid bogskott (disa).

Jakt av vilt ger som tidigare nämnt minst stresspåverkan. Skadeskjutning är dock en risk som kan öka smärt-, oro- och stressnivåer och därför ställs det krav på att jägaren är kunnig och träffsäker. Jägaren rekommenderas även att använda sikte och ljuddämpare (EFSA). Ljuddämpare sätts längs ut på pipan av kulvapnet och används för att dämpa ljudet av skottet och därmed undvika att skrämna de andra djuren i hägnet.

Vid nödslakt eller slakt i hägn alternativt på slakteri bedövas djuren med bultpistol, el eller kulvapen före avblodning (disa). Mekanisk eller elektrisk bedövning kräver att djuren fixeras för att få en korrekt placering av bulten/stöten som leder till omedelbar

bedövning. Anordningarna som används för fixering måste därför vara utformade på ett sådant sätt att det är säkert för både djuret och personalen (EFSA).

Besiktning

I Europarådets förordning som avser allmänna bestämmelser om hygienregler för animaliska livsmedel gäller samma krav på hygien och besiktning av vilt som för motsvarande tamboskap med undantag då livsmedlet från viltet är avsett för privata ändamål och enskild konsumering eller för små direkta leveranser till konsument eller lokal detaljhandel (EG nr. 853/2004).

Vad gäller livsmedelshygien kring produktion av kött från hägnat vilt gäller samma regler som för tama produktionsdjur med undantag om viltet slaktas på ursprungsplatsen. Viltet får slaktas på ursprungsplatsen om:

- Djuren ej är transportabla på grund av sjukdom, enligt djurskyddsaspekter eller om tillstånd finns.
- Viltet, ff.a. hjort, regelbundet undersöks av veterinär.
- Myndighet underrättats om att slakt ska ske (så att de kan välja att närvara).
- Lämpliga utrymmen för slakt finns och djurskyddskrav uppfylls på ursprungsplatsen.
- Urtagning sker på plats med veterinär närvarande.

Kött som omfattas av ovan kräver intyg undertecknat av besiktningsveterinär och livsmedelsproducent för försäljning. Ska kroppen sedan transporteras efter urtagning, till exempel en styckerianläggning, måste den kylas ned om transporttiden överstiger två timmar. (EG nr. 853/2004)

Eftersom hägnat vilt anses vara frilevande vilt och ofta skjuts med kulvapen kan även avsnitt 4 i EG 853/2004 tänkas gälla. Avsnittet lyfter fram de krav som ställs på jägaren om köttet ska ut på marknaden. Denne ska ha kunskap om viltpatologi och beteende för att kunna studera sjukdomstecken vid en första anblick och sedan vid urtagning. Kött från storvilt (älg, kron- och dovhjort, vildsvin, rådjur, varg och björn) måste tillsammans med organen transporteras till vilthanteringsanläggning. Om inga misstankar om sjukdom finns ska ett undertecknat intyg följa med köttet från den som besiktigt kroppen.

Besiktning före slakt får utföras på ursprungsplatsen enligt vissa krav och utförs av särskilt förordnad officiell eller godkänd veterinär. Besiktningen ska innehålla kontroll av journaler och dokumentation med information från livsmedelskedjan. Besiktning efter slakt fungerar på samma sätt som motsvarande tamboskap. Jagat vilt räknas som frilevande vilt och besiktigas därför på samma sätt, om köttet inte är avsett för egen konsumtion. Officiell veterinär granskar då intyg från utbildad person som deltagit vid jakt (EG 854/2004).

DISKUSSION

Hägnat vilt – djurslag och hägn i Sverige

Hägnat vilt kan hållas för olika ändamål: för produktion, förevisning, utsättning och bevarande av arter eller för träning av hund inför jakt. Vanligast är att vi i Sverige håller kron- och dovhjort i hägn men även djur såsom vildsvin, mufflon, älg, bison, fågel, grävling och hare förekommer. Idag har vi drygt 260 aktiva hjorthägn i Sverige (Jordbruksverkets hjorthägnregister), plus hägn för övriga djurslag. Man kan även tänka sig att det förekommer ett mörkertal av oregistrerade eller små hobbyhägn samt inaktiva hägn vilket försvårar statistikföring.

Jakt och slakt

Hägnat vilt kan slaktas eller jagas och bestämmelserna kring detta regleras av EU-förordningarna EG 843/2004 och EG 854/2004. Viltet slaktas oftast i hägnet genom mekanisk eller elektrisk bedövning följt av avblodning och därefter transporteras kroppen till en vilthanteringsanläggning. Ska köttet inte konsumeras i hägnhållarens enskilda hushåll utan ut på marknaden gäller samma besiktnings- och hygienkrav som för motsvarande tamboskap (EG nr. 853/2004). Hägnat vilt kan också transporteras levande till ett externt slakteri men detta är inte lika vanligt eftersom djuren är praktiskt taget är vilda och därför mycket lite hanterade, vilket ställer höga krav på transportfordonet, transportören och hanteringen vid in- och urlastning för att hålla stressnivåerna på en minimal nivå.

Jakt av hägnat vilt kan anses vara den avlivningsmetod som innebär minst hantering och stress för djuren. När djuret skjuts i hägnet, enligt bestämmelserna i jaktlagen/förordningen, minimeras antal stressmoment djuret utsätts för eftersom det förblir i sin naturliga hemmiljö. Detta ställer dock krav på att jägaren träffar korrekt och skadeskjutningar undviks (EFSA). Skadeskjutningar medför stress och smärta för det enskilda djuret och eventuellt också djuren runt omkring.

För kött från jagat vilt som inte ska konsumeras inom jägarens eller jaktlagets hushåll gäller hygien- och besiktningsregler enligt EG 854/2004. Även ett intyg på att viltet inte visat symtom på sjukdom från jägaren/utbildad person, som sett djuret innan påskjutning och varit med vid urtagning av organ, följer med kroppen och organen till besiktningsanläggning.

Globalt

Här har fokus legat på hjorthägn i arbetet, vilket verkar vara den vanligaste typen av hägn även globalt sett. Nya Zeeland är ett land där hjortnäringen är stor och därför har mycket information hittats där. Detsamma gäller Storbritannien, där hjorthägn är relativt vanligt förekommande. Organisationen British Deer Society i Storbritannien gör bland annat årliga undersökningar på antal hjorthägn som finns i landet och 2017 års resultat som visade att det fanns 183 hägnhållare som håller olika typer av hjortar (British Deer Society, 2018).

Globalt pågår dessutom projekt för bevarande av utrotningshotade arter eller förflyttning av individer av sådana arter för att stärka hotade populationer runt om i världen.

Dessa djur hålls också i hägn för avel och uppfödning eller under en begränsad tid före utsättning (Nordens Ark; Harrington et al).

Egna reflektioner

För att sammanfatta detta arbete och min egen uppfattning vad gäller jakt och slakt av hägnat vilt med fokus på djurskyddet kan vissa slutsatser dras. Är djuren hanterade sedan innan kan slakt i hägn eller på slakteri vara det säkraste sättet att avliva djuren på eftersom djuren fixeras och det är lättare att få en bra träff. Vid jakt däremot får djuret fortsätta vara i sin naturliga miljö och påverkas så lite som möjligt. Djuret får vara vilt (om än inhägnat) under hela sin livstid. Dock är risken för skadeskjutningar stor och jägaren bör därför vara säker på sin sak innan skott sätts för att undvika smärta och stress för djuret.

Välfärden är alltså en röd tråd i hela hållandet, både i vilthägnat och vid jakt/slakt. Att minska stressnivåerna, genom god hägnmiljö och genomtänkt hantering vid eventuell transport och/eller slakt, ökar välfärden och därmed livskvalitén för viltet. Har djuren haft det bra återspeglas detta i produktionen och kvalitén på t.ex. köttet ökar, vilket i sin tur gynnar hållaren och konsumenten.

Konklusion

Flera sorters djur kan hållas i hägn men olika typer av hjort tycks vara det viltet som dominerar både nationellt och internationellt. Lagstiftning både på nationell nivå och EU-nivå är relativt omfattande och reglerar hållande av vilt i hägn samt djurskydd och livsmedelshygien i samband med slakt och jakt av hägnat vilt. Välfärd är ett begrepp som blir alltmer viktigt, även för vilda djur och hägnat vilt, och bör tas hänsyn till vid val av avlivningsmetod.

LITTERATURFÖRTECKNING

Alpigiani, I. & Quilichini, D. (2012). Welfare during gathering and loading of deer bred for meat in Italy. *Animal Welfare*, vol. 21 (2 uppl.), ss. 87-94.

Broom, D.M., & Fraser, A.F. (2015). *Domestic animal behaviour and welfare*. 5. uppl. Oxfordshire och Boston: CABI.

Bildlänk län: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sveriges_län_med_namn.jpg

British Deer Society (2018). *Enclosed and Captive Deer Survey 2017*. Tillgänglig: <https://www.bds.org.uk/index.php/research/enclosed-and-captive-deer-survey-2017> [2018-03-08]

Dahlin, M. & Ringdahl, G. (2013). *Fallstudie i Värmland om nystartande av vilthägn*. Sveriges lantbruksuniversitet. Lantmästarprogrammet (Examensarbete, självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, 2013).

Deer industry New Zealand. *Welfare*. Tillgänglig: <https://deernz.org/deer-hub/handling-and-welfare/welfare#.WpcO6CNejaY> [2018-02-28]

DFS 2004:23. Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om hållande av dovhjort och kronhjort i vilthägn. Skara: Djurskyddsmyndigheten.

Disa index (SLU). *Hägnat vilt/struts*. Tillgänglig: http://disa.slu.se/Vilt/ViltHantering_01.shtml [2018-02-28]

EFSA (2006). The welfare aspects of the main systems of stunning and killing applied to commercially farmed deer, goats, rabbits, ostriches, ducks, geese and quail. *The EFSA Journal*, vol. 326, ss. 1–18.

EG 1/2005. Förordning om skydd av djur under transport. Europaparlamentet och rådet.

EG 853/2004. Förordning om fastställande av särskilda hygienregler för livsmedel av animaliskt ursprung. Europaparlamentet och rådet.

EG 854/2004. Förordning om fastställande av särskilda bestämmelser för genomförande av offentlig kontroll av produkter av animaliskt ursprung avsedda att användas som livsmedel. Europaparlamentet och rådet.

Farm Animal Welfare Council. *Five Freedoms*. Arkiverat 2012-10-10. Tillgänglig: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121010012427/http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm> [2018-03-07]

Harrington, L.A., Moehrenschrager, A., Gelling, M., Atkinson, R.P.D., Hughes, J., MacDonald, D.W. (2013). *Conflicting and Complementary Ethics of Animal Welfare Considerations in Reintroductions*. (Mars 2013).

Jordbruksverket (2018). *Hägnat vilt*. Tillgänglig: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/olikaslagsdjur/hagnatvilt.4.6beab0f111fb74e78a780001574.html> [2018-02-28]

Livsmedelsverket (2007). *Vägledning om jägarens direkta leveranser av små mängder vilt och kött av vilt*. Tillgänglig: https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/produktion-handel-kontroll/vagledningar-kontrollhandbocker/Vagledning_jagarens_direkta_leveranser_av_sma_mangder_vilt.pdf? t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCf%3d%3d& t_q=hagnat+vilt& t_tags=language%3asv%2csiteid%3a67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b& t_ip=77.218.248.143& t_hit.id=Livs_Common_Model_MediaTypes_DocumentFile/_a35622e9-61d2-4d0f-a15c-8f51ffa09e8a& t_hit.pos=10 [2018-02-28]

Länsstyrelsen Halland (2017). *Vilthägn med hjort och djur i sambete med hjort – vad gäller?* [Broschyr]. Halmstad: Länsstyrelsen. Tillgänglig:

<http://www.lansstyrelsen.se/Halland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/jakt-och-vilt/vilthagn/Vilthagn%202017%20Halland.pdf>

Mellor, D.J., Patterson-Kane, E., Stafford, K.J. (2009). *The Sciences of Animal Welfare*. Oxford och New Jersey: Wiley-Blackwell.

Nordens Ark (2018). *Nordens Arks bevarandeprojekt*. Tillgänglig:

<https://nordensark.se/bevarande/> [2018-02-28]

National Animal Welfare Advisory Committee (2007). *DEER; Animal welfare, code of welfare* (2007).

NFS 2002:20. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om vilthägn och inhägnader för handelsträdgårdar m.m. för att förebygga skador av hare. Naturvårdsverket.

Pollard, J.C. et al (2000). A comparison of biochemical and meat quality variables in red deer (*Cervus elephus*) following either slaughter at pasture or killing at a deer slaughter plant. *Meat Science* 60 (2002), ss. 85-94.

Pollard, J.C. & Wilson, P.R. (2002). Welfare of farmed deer in New Zealand. 1. Management practices. *New Zealand Veterinary Journal* (2002), vol. 50 (6 uppl.), ss. 214-220.

SFS 1987:905. *Jaktförordning*. Näringsdepartementet.

SJVFS 2012:25. Statens jordbruksverks föreskrifter om smittskyddsmässiga villkor för hållande av hjort i hägn samt för hållande av andra klövdjur och hästdjur i sambete med hjort i hägn. Jönköping: Jordbruksverket.

SVA. *Tuberkulos hos hjort*. (2018). Tillgänglig:

<http://www.sva.se/djurhalsa/epizootier/tuberkulos/tuberkulos-hos-hjort> [2018-02-28]

Svenska jägareförbundet (2018). *Agusa testhägn*. Tillgänglig:

<https://jagareforbundet.se/jakten/agusa/> [2018-03-08]

Swaigood, R.R. (2010). The conservation-welfare nexus in reintroduction programmes: a role for sensory ecology. *Animal Welfare* (2010), vol. 19, ss. 125–137.